

Barts beginsel

Het motto van het kabinet, *Samen leven, samen werken*, mag dan anders doen vermoeden, toch viert het individualisme in onze samenleving hoogtij. En dan bedoel ik het methodologisch individualisme. Dat is een stroming — steeds meer de dominante stroming — in de sociale wetenschappen volgens welke het individu het vertrekpunt dient te zijn voor het onderzoek van de samenleving. De hedendaagse analyses van maatschappelijke problemen bieden hiervan tal van voorbeelden. Langdurige werkloosheid is het gevolg van tekortschietende individuele kwalificaties. Steeds meer ziekten en aandoeningen worden toegeschreven aan ongezond gedrag — roken, drinken, te veel en te vet eten. Oudere werknemers haken voortijdig af doordat zij te weinig in hun *employability* hebben geïnvesteerd. Buurten verloederen door het hufterige gedrag van hangjongeren. Zwarte scholen ontstaan wanneer ouders te veel op kleur en te weinig op kwaliteit letten.

Het 'samen' van het huidige kabinet zit hem vooral daarin dat het individuen wil helpen, ondersteunen, faciliteren, prikkelen en desnoods dwingen om zich wijzer, verantwoordelijker en fatsoenlijker te gedragen. *Empowerment* heet dat tegenwoordig. Dat is een niet onbelangrijke koerswijziging ten opzichte van de voorgaande kabinetten-Balkenende, die volstonden met de verantwoordelijkheid simpelweg op het bordje van de burger te schuiven. Dit kabinet erkent dat de overheid een belangrijke ondersteunende rol te vervullen heeft. Maar de essentie blijft dat de burgers het uiteindelijk zelf moeten doen. Het is niet voor niets dat participatie van burgers als hoogste doel geldt.

Wat dit participatiestreven onvoldoende onderkent, is dat burgers vaak niet in staat zijn om de maatschappelijk meest gewenste keuze te maken. Dat hoeft geen kwestie van onwil te zijn, maar komt doordat burgers de gevolgen van de

optelsom van alle individuele keuzen niet overzien. Of doordat hun individuele bijdrage aan het collectieve probleem verwaarloosbaar klein is, zodat het nutteloos lijkt om met die gevolgen rekening te houden. Nobelprijswinnaar Thomas Schelling liet al in 1978 in zijn boek *Micromotives and macrobehaviour* zien hoe een lichte voorkeur voor burens van je eigen soort tot volledig gesegregeerde buurten kan leiden. De moderne samenleving staat bol van dergelijke onbedoelde effecten. Als ieder individu een zo hoog mogelijke opleiding nastreeft, zullen werkgevers hun opleidingseisen opschroeven. Als iedereen een huis met een tuintje wil, is er straks in Nederland geen natuur meer over. Als leerkrachten worden afgerekend op het aantal leerlingen dat slaagt, zakt het peil van het onderwijs onherroepelijk.

Waar liberalen slechts individuen zien, hebben sociaal-democraten altijd onderstreept dat individuele mogelijkheden primair worden bepaald door maatschappelijke structuren en instituties. Werkelijke individuele vrijheid was dan ook pas mogelijk als die structuren veranderden. Er zijn weinigen die de PvdA zo consequent en vasthoudend op dit fundamentele beginsel hebben gewezen als Bart Tromp. Hij had het ongetwijfeld veel welsprekender onder woorden gebracht dan ik hier heb gedaan. Helaas zullen we het voortaan zonder zijn kritische oordeel moeten doen. De beste manier om de herinnering aan hem levend te houden is ons telkens weer rekenschap te geven van Barts beginsel: sociale verschijnselen zijn niet te reduceren tot individuele keuzen en gedragingen, maar kunnen pas werkelijk worden begrepen op basis van een gedegen analyse van de maatschappelijke context waarin ze plaatsvinden.

PAUL DE BEER
Redacteur S&D